

НОВИТЕ УЧЕБНИЦИ ЗА ПЕТИ КЛАС ПО ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИЯ – СРАВНИТЕЛЕН ПРЕГЛЕД

Юлия Симеонова

Summary: Development of Bulgarian historical education can be described using analysis and comparative review of new textbooks.

Changes that are reflected in their content concern its structure components and describe way of modernization.

Key words: Modernization, Quality, Main text, Images, Problems.

Последното десетилетие от нашето съвремие е наситено с динамични промени, засягащи всички сфери на социалната практика. Те имат непрекъснат характер и са резултат от развитието на обществото. Най-ярка представа за равнището на общественото развитие дава образованието. У нас то е в процес на трансформация от началото на 90-те години на XX век, дължаща се на настъпилите икономически и политически сътресения.

Промените в образователната сфера се отразяват и на историческото образование. Обучението по история има водеща роля в изграждането на личността, създава условия за формиране на ценностна ориентация, чувство за национална и европейска принадлежност, гражданска идентичност и уважение към другите (5).

Изминалите години се отличават с чувствително понижен интерес на младите хора към училището. Въпреки това, днес подрастващите и техните родители предявяват по-високи изисквания към нивото на подготовка в училище, професионалната квалификация на учителите, материално-техническата осигуреност в учебните заведения, учебниците и учебните помагала. Изпълняването на тези изисквания налага да се положат сериозни усилия. Създадената нова учебна документация (Държавни образователни изисквания за Учебно съдържание и Учебни програми) е стъпка към оптимизиране на българското образование.

През настоящата учебна година влезе в сила новата учебна програма в пети клас. Това наложи създаването на нови учебници по история и цивилизация, които да са в съответствие с нея. Бяха одобрени 7 варианта:

- Гаврилова, Р. и колектив – на издателство “Просвета”;
- Мутафчиева, В. и колектив – на издателство “Анубис”;
- Ангелов, П. и колектив – на издателство “Прозорец”;
- Назърска, Ж и колектив – на издателство “Ciela”;
- Антонов, Ал. и колектив – на издателство “Рива”;

- Цветански, Цв. и колектив – на издателство “Булвест 2000”;
- Вачкова, В. и колектив – на издателство “Даниела Убенова”.

Учителите, преподаващи история и цивилизация, имаха възможност да се запознаят с всички варианти на учебни помагала, да ги оценят на основата на предложени критерии (1) и да посочат най-подходящия учебник за своите ученици. Въз основа на направеният от тях избор в момента действащи са само три учебника, получили най-висока оценка – на издателство “Анубис”, “Просвета” и “Прозорец”.

Разглеждайки тези три варианта на учебници, в настоящата статия се цели да се открие заложената в тях линия на модернизация.

Съвременните тенденции в историческото образование могат да се проследят като се анализират новите учебници и се акцентира върху промените, обхванали най-вече техните структурни компоненти: *текстови* (основен авторов текст; пояснителен текст – ключови думи, речник и др.; допълнителен текст – биографии, извори, рубрики и др.) и *извънтекстови* – различни видове изображения.

Структурата на училищният учебник се определя от ДООИ за УС и учебните програми. Според новата учебна програма в пети клас по история и цивилизация се изучава Миналото на българите (от първите сведения за живот по българските земи до края на XVII век.) (12)

Развитието на историческото образование в повечето европейски държави налага промяна в структурата на училищния учебник. Акцентът се поставя върху основния текст. Той трябва да е четивен, разбираем и достъпен за учениците. Наблюдава се тенденция към намаляване обема на основния текст в учебниците за сметка на изворовия и илюстративния материал. По този начин се цели да се стимулира изследователската дейност на учениците в час и да се преодолее пасивността им (9). Това е една от линиите за модернизация на обучението.

Разбирането за активната роля на ученика в учебния процес е водещо и у нас. Реализирането на такова виждане в голяма степен се определя от качеството на използвания учебник.

В действащите вече у нас учебници за пети клас по история и цивилизация се открива:

- Успешно съчетаване на проблемно-тематичния и хронологичния подход;
- Балансирано представяне на различни аспекти от историческото съдържание;
- Включени технологични предписания, имащи практическа насоченост, която позволява проява на самостоятелност и критично мислене и др.

Новите учебници имат различен обем: 143 стр. на издателство “Анубис”, 116 стр. – “Просвета” и 98 стр. – “Прозорец”. В тях историческата информация е структурирана на дялове (шест в учебника на “Анубис”, четири в останалите два). Разликата в обема на учебниците до голяма степен се дължи на разликата

в броя дялове и включените в тях урочни единици (те са с най-голям бой в учебника на “Анубис” – 49). Друга причина затова е количественото присъствие на текстовите и извънтекстовите компоненти в посочените учебници.

Най-голям обем на основен авторов текст има учебника на “Анубис”, разположен на повече от една страница (от 2 до 3), което създава условия за по-трудното му четене, възприемане и осмисляне. Въпреки че текстът е четивен, той не винаги е съобразен с възрастта на петокласниците. По-сложно поднесената историческа информация създава опасност тя да не бъде разбрана.

Видимо по-малък е обемът на текста в учебниците на издателство “Просвета” и “Прозорец” (средно една страница). В тях се забелязва плавно увеличаване на текста спрямо предходните класове. И при двата учебника авторовият текст е структуриран с помощта на ясни подзаглавия, които насочват учениците към отделни проблеми и ги улесняват при неговото усвояване. Оптималният обем, достъпното и последователно представяне на историческата информация в тях позволява на учениците ефективно четене, възприемане и овладяване на историческата информация (8).

Според ДООИ в пети клас учениците трябва да овладеят определено ядро от понятия, някои от които се развиват и надграждат (държава, култура, религия, общество и др.), а други се залагат за първи път (11). В този смисъл присъствието на учебния речник в новите учебници е изключително необходимо. Неговото дидактическо предназначение е да доизясни авторовият текст и да обогати знанията за историческите понятия (11).

Обвързаността на основния текст с илюстративния и изворов материал е важно условие за проблематизиране на урока и насочване към активно учене. Тази връзка е най-добре изразена в учебника на издателство “Просвета”. Самото учебно съдържание ориентира петокласниците към конкретното изображение или изворов текст. По този начин се изграждат представи и се провокират съпреживявания.

За разлика от досега действащите учебници (на издателства “Анубис”, “Просвета” и “Булвест 2000”) в новите се отделя по-голямо внимание на изображенията. Тяхната функция е не само допълваща и онагледяваща, чрез тях учениците се поставят в ролята на изследователи, които сами могат да достигнат до историческото познание. Вниманието, което е отделено на този структурен компонент в трите учебника е израз на модернизация и стремеж да се следват постиженията на другите в областта на историческото образование.

В учебникът на издателство “Просвета” извънтекстовите компоненти заемат приблизително половината от урочната единица (фиг.1). Изображенията тук са представени като равностоен на текста източник на информация, и в ролята им на документ, те са обект на тълкуване (8). Тяхното разнообразие позволява активно участие на учениците в учебния процес и развиване на самостоятелното им критично мислене.

Значително място е отделено на илюстративния и изворов материал и в учебника на издателство “Прозорец” – около 50% от урочната единица (фиг.1). Подбран целесъобразно, той е ценностно ориентиран и насочва към проблематизиране на урока.

Съотношението на текстовите и извънтекстовите компоненти в учебника на издателство “Анубис” е в полза на първите (фиг. 1). Изображенията тук подплатяват историческата представа на учениците за миналото и повишават техния интерес. Тяхната функция обаче е по-скоро естетическа и мотивираща, отколкото информативна (3).

Фиг. 1

Основен акцент на обучението по история и цивилизация в пети клас е изграждане на специфични исторически умения. Освен умението за хронологична локализация важно място тук има и работата с историческа карта.

В новите учебници присъствието на историческите карти (част от изображенията) е особено полезно. В ролята си на документ те представят събития и явления в конкретен исторически момент или проследяват развитие чрез съпоставяне на няколко карти (7). С тяхна помощ, учениците по-лесно усвояват историческата информация, ориентират се в пространството и проследяват териториални промени.

Ефективното използване на историческите карти зависи до голяма степен от тяхното качество и подбор. Имайки предвид, че в пети клас учениците все още трудно се ориентират в пространството, избраните карти трябва да са много точни и подробни. Все още техният брой в учебниците е недостатъчен, но това може да се компенсира с ползване на учебен исторически атлас. От трите варианта на учебници за пети клас, с най-подробни исторически карти се отличава, този на издателство “Просвета”. Пространствените ориентири в тях се съчетават с хронологичните, което позволява съдържащата се информация да се пренася в различни форми, а това води до овладяване на допълнителни умения, заложиени в ДООИ.

Направеният кратък сравнителен преглед на новите учебници по история и цивилизация за пети клас показва, че в тях са заложени нови тенденции, свързани с модернизация на историческото образование:

- Акцент се поставя не само върху основния авторов текст, но и върху придружаващите го рубрики и илюстрации;
- Относително по-малък е обемът на авторския текст в сравнение с досега действащите учебници по история за пети клас;
- Текстът – разбираем и достъпен е съобразен с възрастта на учениците, за които е предназначен;
- Съществува обвързаност между текст и изображения;
- Илюстративният материал заема по-голямо пространство в сравнение с предходните учебници. Той се възприема като равностоеен на основния текст източник на информация, което позволява прилагането на многоперспективността като подход в обучението по история и цивилизация.

Атрактивни и привлекателни новите учебници изразяват съвременното виждане за обучението по история. Трябва да измине време, за да се разбере до колко те са ефективни и оптимално приложими в учебния процес, за постигането на заложените в учебната документация цели.

ЛИТЕРАТУРА

1. "Аз буки", бр. 24 /718/, год. XV от 15–21 юни 2005.
2. **Ангелов, П. и колектив.** История и цивилизация за 5 клас. С., Прозорец, 2006.
3. **Валс, Р.** Илюстрациите в учебниците по история и тяхната дидактическа употреба: една нерешена задача. – Диалогът в историята, 2004, № 9.
4. **Гаврилова, Р. и колектив.** История и цивилизация за 5 клас. С., Просвета, 2006.
5. ДВ, бр. 48 от 13. VI. 2000 г., 84–88; 91–93
6. **Каснакова, Ц.** История и цивилизация за 5 клас. Книга за учителя. С., ИК"Анубис", 2006.
7. **Кушева, Р.** Методика на обучението по история. С., Парадигма, 2000.
8. **Кушева, Р.** Книга за учителя по история и цивилизация – пети клас. С., Просвета, 2006.
9. **Кушева, Р.** Учебниците по история – сравнителен поглед. – История, 1992, № 2.
10. **Мутафчиева, В. и колектив.** История и цивилизация за 5 клас. С., ИК"Анубис". 2006.
11. **Радева, М. и колектив.** Книга за учителя по история и цивилизация – 5 клас. С., Прозорец, 2006.
12. Учебна програма по История и цивилизация – 5 клас. – История, 2003, № 6.